

DOI: 10.22559/folklor.991

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4

Prof. Dr. İlhan Başgöz'ün Yayımlanmamış Bir Eseri [Türk Folkloruna Giriş] Üzerine

On an Unpublished Work [Introduction to Turkish Folklore] of
Prof. Dr. İlhan Başgöz

Salahaddin Bekki*

Öz

“T.C. Kültür Bakanlığı, Türk Kültürüne Üstün Hizmet Ödülü”ne layık görülen Prof. Dr. İlhan Başgöz, 1921 veya 1923'te Gemerek/Sivas'ta dünyaya gelir. 1945'te Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinden mezun olur. “Türk Folkloru ve Halk Edebiyatı” dalında Türkiye’de doktor unvanını alan ilklerden olur (1949). Bir süre edebiyat öğretmenliği yapan Başgöz, 1960'ta Amerika'ya gider. Orada değişik üniversitelerde çalışır ve 1976'da profesör olur. Amerikan Folklor Derneği onur üyeliğine de seçilen Başgöz, emekliye ayrıldığı 1997 yılına kadar Amerika'da kalır. Bu tarihten sonra Bilkent ve Yüzüncü Yıl Üniversitelerinde konuk öğretim üyesi olarak çalışır.

Prof. Dr. İlhan Başgöz'ün, Karac'oğlan (1978), Folklor Yazıları (1986), Âşık Ali İzzet Özkan (1979), Yunus Emre (1990), Türk Halkının Bilmeceleleri [Andreas Tietze ile] (1999), Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk (2005), Geçmişten Günümüze Nasreddin Hoca (2005), Türkü (2008), Türkülü Aşk Hikâyeleri (2012) gibi çalışmaları yayımlanır. Başgöz'ün “Yıl 2010. Temmuz ayının 10'ncu günü. 89 yaşındayım.” cümleleriyle başlayıp hayat hikâyesini bir belgesel tadında anlattığı

* Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. sbekki@gmail.com. ORCID ID: 0000-0002-6188-954X.

“Gemerek Nire Bloomington Nire” adlı kitabı, 2017 yılında ilk baskısını yapar.

Bu çalışmada Sayın Başgöz’ün hazırladığı ancak henüz yayımlanmamış olan ve kendisinin “*Türk Folkloruna Giriş*” adını verdiği eseri tanıtılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Prof. Dr. İlhan Başgöz, *Türk folkloruna giriş, destan, halk hikâyesi, bilmece*

Abstract

Prof Dr. İlhan Başgöz who is found appropriate for “Reward of Superior Care to Turkish Culture” by Culture Ministry of Turkey Republic, borns in 1921 or 1293 in Gemerek/Sivas. He graduates from Ankara University Language and History-Geography Faculty in 1945. He becomes one of the firsts that takes Doctor degrees of “Turkish Folklore and Folk Literature” discipline (1949). For a while he works as a literature teacher, and then Mr. Başgöz goes to America in 1960. He works there in different universities and he becomes professor in 1976. Mr. Başgöz who is choosen a honorary member by American Folklore Society mains in America till he becomes retired. After that he works in Bilkent and Yüzüncü Yıl Universities as a guest lecturer.

The works of Prof. Dr. İlhan Başgöz like “Karac’oğlan (1978)”, “Folklore Writings (1986)”, “Âşık Ali İzzet Özkan (1979)”, “Yunus Emre (1990)”, “Twister of Turkish Public (with Andreas Tietze) (1999)”, “Education Predicament of Türkiye an Atatürk (2005)”, “Nasreddin Hodja From Past to Present (2005)”, “Folk Song (2008)”, “Folk Love Stories (2012)” were published. The book ‘Gemerek Nire Bloomington Nire’, which begins with the words of Başgöz “year 2010, ten july and i am 89 years old” and tells the story of life in the form of a documentary, makes its first edition in 2017.

In this work, an unpublished work of Mr. Başgöz that he names “Introduction to Turkish Folklore” have presented.

Keywords: Prof. Dr. İlhan Başgöz, *introduction to Turkish folklore, epic, folk tale, twister*

Türk folklor araştırmaları tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Prof. Dr. İlhan Başgöz’ün biyografisi, eserleri ve kendisiyle halk biliminin genel durumu üzerine yapılan iki söyleşiyile zenginleştirilen Milli Folklor Dergisinin Prof. Dr. İlhan Başgöz’e armağan ettiği sayısının (Sayı 85 / Bahar 2010) yayımlanması üzerinden yaklaşık on yıl geçmiş. Cumhuriyetle yaşıt olan Sayın Başgöz’e Folklor/Edebiyat Dergisinin 100. sayısının armağan olarak hazırlanması/sunulması da Türkiye’de folklor çalışmalarının yaşayan tarihi ve bizler için son derece kıymetli bir hediye olacaktır.

Bu anıt sayının sayfalarında Sayın Başgöz’ün yayımlanmış eserlerine dair değerlendirmeler ile ona dair hatıralar yerini almıştır. Ben bu yazıda Sayın Başgöz’ün henüz yayımlanmamış olan ve kendisinin, “*Türk Folkloruna Giriş*” adını verdiği kitap hacmindeki bir

çalışmasını tanıtmak istiyorum. Çalışmayı tanıtmaya geçmeden önce bu eserin elime nasıl geçtiği konusunda oluşabilecek olan merakı gidermek isterim. Temmuz 2001’de Erzurum’da doktoramı tamamlayıp kendi üniversitem Yüzüncü Yıl’a döndüm. Erzurum’da altı yıl kalmış ve oraya ısınmış olmanın burukluğu içindeydim. Doktorasını tamamlayan her araştırma görevlisi gibi Yardımcı Doçent (şimdi Doktor Öğretim Üyesi) kadrosuna atanma umudunu taşıyor; öğrenciliğimin geçtiği, yıllarca gözetmenlik yaptığım sınıflarda hoca sıfatıyla ders vereceğim günleri hayal ediyordum. O dönemde (Temmuz 2001-Mayıs 2002) ne umduğumu buldum ne de hayallerim gerçekleşti. Kadro bekleyen tüm akademisyenlerin takdir edeceği üzere fena halde canım sıkılıyordu. Bu hâletiruhiye içerisindeyken iki isim karşıma çıktı ve bir anda kendimi “post doktora” yapar konumda buldum. Beni “meslektaşım” hitabıyla ilk karşılayan Prof. Dr. Sulayman Turduyevič Kayıpov¹ oldu. Bana Prof. Dr. İlhan Başgöz’ün çok yakında üniversitemize geleceğini ve bir dönem halk edebiyatı derslerini yürüteceğini müjdeledi. Daha önce adını duyduğum ve birkaç kitabından haberdar olduğum Sayın Başgöz’le tanışacağım günü sabırsızlıkla bekledim. Şubat 2002’de Sayın Başgöz, söylendiği gibi Van’a geldi. Kendi deyimiyle Cumhuriyetimizle yaşıt olan Hoca’yla –aynı zamanda hemşehrim- tanışma mutluluğuna eriştim. Çok kısa sayılabilecek (4 ay) bir süre beraber olduk. Bugün kendisinden aldığım bilgi ve çalışma aşkının yanında hafızamda hâlâ tatlı bir şekilde yankılanan “kuzum” ve “Mekki” hitaplarına mazhar oldum. Türkçe’deki b>m ses değişimi olayını soyadıma (Bekki) bağlı olarak yaşadım. Hoca, “*Türk Halkının Bilmeceleri*” adlı kitabını “Meslektaşım Dr. Selahattin Mekki”ye şeklinde imzalamıştı. 2008’de yayımlanan “*Türkü*” kitabında da “*Baş Yastıkta Göz Yolda Sivas Türküleri*” adlı çalışmamızı kaynak gösterirken soyadıma “Mekki” olarak yazmış.²

Sayın Başgöz, 2001-2002 Eğitim-Öğretim yılı bahar döneminde Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 3. sınıf öğrencilerinin “Halk Edebiyatı” derslerine girmeye başladı. Ben o zaman bölümde Dr. Araştırma Görevlisi olarak bulunuyordum. Dersler başladıktan bir-iki hafta sonra Hoca, elinde bir bilgisayar disketi ile geldi ve çıktı alması gerektiğini söyledi. Aşağıda tanıtacağımız çalışmasından bazı bölümlerin çıktısını alıp öğrencilere ders notu olarak dağıttı. Hoca, bu çıktıları öğrencilere ders notu olarak dağıtınca ben de kendisinden tümünü alıp alamayacağımı sordum. Hiç tereddüt etmeden “tabi kuzum” dedi. Sayın Başgöz’ün “*Türk Folkloruna Giriş*” adını verdiği çalışması böylelikle elime geçmiş oldu.

Prof. Dr. İlhan Başgöz’ün çalışması, bilgisayar ortamında tek dosya halindedir. Dosyanın orijinal sayfa ölçüleri; üst: 2.54, alt: 2.54, sol: 3.17, sağ: 3.17 cm’dir. Metin iki yana yaslı, tek satır aralığıyla yazılmış olup toplam 219 sayfadır. Eserin “İçindekiler” kısmı dikkate alındığında sayfa sayısının 339’dan fazla olması gerekiyor. Sayfa sayısının uyuşmazlığı Sayın Başgöz’ün kullandığı bilgisayar (Macintosh) ile bizim kullandığımız (IMB PC) bilgisayar / bilgisayarlar arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmış olabilir. Sayın Başgöz, çalışmasının “İçindekiler” ve “Kaynaklar” kısmını oluşturmuş fakat –son şeklini vermemiş olsa gerek– “Ön söz” yazmamıştır.

Başgöz, çalışmasını bölümlere ayırıp bölüm başlıkları koymamıştır ama içindekiler incelendiğinde konu ve tür bütünlüğüne dikkat ettiği görülmektedir. Çalışmamızda Başgöz’ün oluşturduğu içindekiler tablosundaki başlıklar takip edilecektir.

Başgöz, çalışmasının girişinde “*Folk-lore: Halk kültürü, halk bilimi, tarif ve çalışma alanı*”³ başlığı altında bir bilim olarak “folklor”u tanımlamayla işe başlar. Yabancı araştırmacılarca ortaya konan sekiz adet folklor tanımını iktibas eder ve folklor ürünlerinin, “*Anonim olmak, yani yaratıcısı bilinmemek*”, “*Sözlü olmak*” ve “*Geleneksel olmak*” özelliklerini kültürümüze ait iki bilmece, iki atasözü, iki mani, bir türkü ve bir kadı fıkrasını örnek vererek açıklar. Devamında “*Okuma ve Tartışma*” başlığı altında Alan Dundes’in “*Folklor Nedir?*” adlı yazısını özetler.⁴ Alan Dundes’in yazısında folklorun kapsadığı alan ile ilgili seçtiği konulardan bazılarının Türk folklorunda bulunmadığını söyler ve Pertev Naili Boratav’ın bu konuda yapmış olduğu konu tasnifini verir.

“*Batı’da Folklor Çalışmalarının Kısa Tarihçesi*” başlığı altında, daha önce Mark Azadovski’nin “*Sibirya’dan Bir Masal Anası*” adlı kitabına yazdığı “Giriş” bölümünü özetleyerek verir.⁵

“*Türk Folklor Çalışmalarının Tarihçesi*” başlığı altında ise “*Folklor bir bilim dalı olarak ortaya çıkmadan evvel de, memleketimizde folklor konuları üzerinde değerli bilgiler toplandı.*” der ve Evliya Çelebi, İbni Batuta ve Levni’nin eserlerindeki folklorik malzemeyi değerlendirir. Daha sonra 1839’da başlayan Tanzimat reformlarının edebiyatta işlevsel bir değişimin kapısını araladığını söyler. Dönemin ünlü simalarından Namık Kemal, Ali Suavi, Ahmet Midhat Efendi, Şinasi ve Ziya Paşa’nın edebiyatımıza ve dilimize yerli bir kaynak arayışı sonucu halk edebiyatını keşfettiklerini ancak halk biliminin ve halk edebiyatının değerini kavrayamadıklarını belirtir. Devamla, “*Türk milliyetçiliğinin kurucusu olan Ziya Gökalp (1876-1924) görüşlerini böyle bir zamanda ortaya koydu. Pek uygun bir zamanda sistemleştirilen Gökalp’in öğretisi, çökmekte olan İmparatorluğun kalıntılarından bir ulus şuurunu yaratmak için birleştirici bir çağrı oldu.*” diyor Başgöz, Ziya Gökalp’in folklor yaklaşımının, Avrupa romantik folklorcularından Johan Gottfried von Herder (1744-1803) ile örtüştüğüne vurgu yapar.

Başgöz, devamla ülkemizde folklor alanındaki bilimsel çalışmaların Fuat Köprülü başkanlığında İstanbul Üniversitesi bünyesinde başlatıldığını söyler. Daha sonra 1927’de kurulan “Halk Bilgisi Derneği”nin folklorla ilgili çalışmalarını değerlendirir. 1932 yılında Cumhuriyet Halk Partisi tarafından kurulan “Halkevleri”nin folklor çalışmaları tarihindeki yerini irdeleyen Başgöz, özellikle halkevleri tarafından çıkarılan dergilerin folklor çalışmalarındaki katkısını över.

1938’de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türkoloji Enstitüsü’nün programına –sözlü edebiyatla sınırlı olmak üzere- folklorun da konulmasını; 1947’den itibaren Pertev N. Boratav tarafından folklorun tüm konularını içine alacak ve inceleyecek bağımsız bir kürsünün oluşturulmasını kısaca anlatan Başgöz, burada ayrıca Pertev N. Boratav’ın folklor yaklaşımını da ele alır. 1948’de çıkarılan bir kanunla Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi bünyesindeki “Folklor” ve “Sosyoloji” kürsüleri kapatılır. Bir süre sonra da (8 Ağustos 1951) Halkevlerinin kapatılması, Başgöz tarafından folklor çalışmalarına vurulan bir darbe olarak değerlendirilir. Başgöz, 1959’dan sonra kurulan üniversitelerde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri içinde Halk Edebiyatı ana bilim dallarının kurulmasıyla folklorun yeniden üniversite programlarına katıldığını söyleyerek Türkiye’deki folklor çalışmaları tarihini 1959’da bırakmıştır.

Başgöz, bu kısma ek olarak “Okuma-Tartışma: (İki değişik görüş)” başlığı altında, memleketimizden ilk defa bilimsel yöntemlerle folklor ve halk edebiyatı örnekleri toplayan Macar folklor bilgini Ignaz Kunos’un, 1885’te, İstanbul’da ilk önce Şeyh Süleyman Efendi ve daha sonra da Ahmet Vefik Paşa ile folklor üzerine yaptıkları sohbeti aktarır. Hoca, bu kısmı “Kaynaklar”la tamamlar.

“Halk Edebiyatında Türler” ana başlığı altında “Anlatım Türleri: A. Destan (Epic)” başlığı yer almaktadır. Başgöz, H. Munro Chadwick, N. Kershaw Chadwick, W.P. Ker, W. Wunsch ve Pertev Naili Boratav’ın destan tanımlarını verir ve M. M. Bakhtin’den alıntı yaparak destanın üç önemli özelliği (1-Ulusal bir destan geçmişi; 2. Ulusal gelenek; 3. Mutlak bir destan mesafesi) üzerinde durur. Türk destanları üzerine yapılan çalışmalara kısaca değinen Başgöz, V. Titof tarafından 1847’de derlenen ve 1946’da İngilizce yayımlanan “Altun Han” destanının özetini verir.

Daha sonra Dede Korkut’a geçen yazar, “Destana adını veren Dede Korkut kimdi?”, “Dede Korkut Boyları”, “Dede Korkut’ta Akrabalık İlişkileri” ve “Dede Korkut Destanı’nda Eпителтер”⁶ başlıkları altında bu destanı inceler.

Devamla “Orta Asya Türk Destanları” başlığını açan Başgöz, W. Radloff’un destan derleme ve incelemelerindeki önemine vurgu yapar. Okuma ve tartışma başlığı altında V. M. Zimunski’nin destancı-şaman ilişkisini inceleyen çalışmasının “Destan Söyleyene Gökten Çağrı” başlığıyla tercümesini verir. Başgöz, “destan-tarih ilişkisi” ve “destanın dinleyicisi” hakkında kısa bilgiler verdikten sonra “hazır söz kalıpları veya klişe sözler teorisi” diye kısaca tanımladığı destanın oluşumunu açıklamaya çalışan “sözlü formüller teorisi”ni Albert Lord’dan alıntılar yaparak açıklar. Okuma ve tartışma başlığını açan Başgöz, “İlhan Başgöz. Türk halk hikâyelerinde söz kalıpları. Benim makaleyi özetle.” diye bir not düşer. “Destan Şiirinin Kaybolması” başlığı altında destan geleneğinin çöküşünü izaha çalışır. Okuma başlığı altında L. Krader’in “Peoples of Central Asia” adlı kitabının “Orta Asya Türk Toplumunun Yapısı”ni inceleyen bölümünü özetler. Bu özetin sonuna şu notları düşmüştür: “(Burada Halil Beyin kitabından s.144 -166 özet ver)

(Bu bilgin ışığında Dede Korkut kitabındaki Oğuz toplumunun yapısını tartışma konusu yap) Faruk Sumerden 391- 407 yi xeroxla.)”

Destancı-şaman ilişkisine tekrar dönen Başgöz, “Şamanlık üzerine genel bilgiler” başlığını açar ve sırasıyla; “Şamanlık gücünü kazanma”, “Şamanlık ve patolojik ruh hali”, “Şaman elbiselerinde ve davullarındaki semboller”, “Şamanın davulu”, “Kuzey ve Orta Asya’da Şamanizm: Göklere çıkma ve yeraltına inme”, “Ak şaman, kara şaman” ve “Altaylarda şaman töreni nasıl yapılır?” konularında bilgiler verir.

“Koroğlu: Bir İmparatorluk Destanı” başlığı ile Koroğlu adı etrafında bir destan zincirinin oluştuğunu söyleyen Başgöz, “Eşkîya Koroğlu” tipi üzerinde durur. Bu kısmı okuma-tartışma başlığı altında, daha önce yayımlamış olduğu, “Koroğlu Düzeni” adlı yazıyla tamamlar.⁷

“Halk hikâyesi, Türkülü hikâye (romance, chant-fable)” başlığı altında genel olarak halk hikâyelerinin konularını, kahramanlarını ve dinleyicilerini ele alan Başgöz, halk hikâyelerinin anlatıcısı ve yaratıcısı olan “âşik”ı ayrıntılı olarak inceler. Daha sonra sözlü anlatım türlerinin de biçimsel yapı araştırmalarının öncülerinden Claude Levy-Strauss ve Vladimir Propp’un

çalışmaları hakkında bilgi veren Başgöz, yapısalcı yaklaşımla kendi derlediği dokuz halk hikâyesini inceler⁸. Halk hikâyelerini yapısalcı yaklaşımla değerlendirmeye devam eden Başgöz, halk hikâyelerindeki konu sapmalarını, “*Sözlü Anlatım Türlerinde Konudan Sapmalar (Digression)*”⁹ başlığı altında ele alır. Başgöz, divan şiirindeki soyut sevgili tipi ile halk hikâyelerindeki somut sevgili tipini karşılaştırdığı, “*Hikâyelerde iki aşk anlayışı*” başlığıyla halk hikâyeleri konusunu tamamlamış olur.

Başgöz, “*Masallar ve Benzeri Türler*” başlığı altında verdiği bilgileri, Pertev Naili Boratav’ın “*Zaman Zaman İçinde*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1958, s. 14-21”den aldığını belirtir.

Başgöz’ün ele aldığı sözlü ürünlerden biri de “fıkralar”dır. Sayın Başgöz, sayısı binleri aşan fıkraların çeşitli açılardan kümelenebileceği üzerinde durur. Fıkraları iki ana başlık altında toplar:

1. *Bazı insanların veya toplulukların adına bağlanan fıkralar.*

Başgöz, burada “bazı insanlar”la belirli bir fıkra tipini kasteder ve şöyle bir açıklama getirir: “*Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa bu kişilerdir. Bunlardan İncili Çavuş Saray meddahlarını, Bekri ise sarhoşları simgelenmektedir. Bu gruba daha az tanınmış ve bir zaman gerçekten yaşamış olan Koca Ragıp Paşa, Fitnat Hanım, Şair Haşmet gibi isimler üzerinde söylenen fıkraları da ekleyebiliriz.*” Bir topluluk veya bir sosyal grup başlığı altında ise, “*Bektaşî, Tahtacı, Yörük, Karatepeli; derviş ve kadılar ile azınlık (Yahudi, Kürt, Rum, Acem, Arnavut vb.)*” tipleri üzerinde durur.

2. *Belirli bir tipe bağlanmayan, güldürücü fıkralar, özellikle müstehcen, kaba saba fıkralar.*

Başgöz, fıkraları tasnif ettikten sonra ferdi tiplerden Nasreddin Hoca ile bir topluluk veya sosyal grubu temsil yeteneği kazanan “Bektaşî” tipine bağlı fıkralar üzerinde ayrıca durur.

Bilmeceler de Sayın Başgöz’ün çalışmasında yer alan konulardandır. Başgöz, burada, daha önce Andreas Tietze ile birlikte yayımladığı “*Türk Halkının Bilmeceleri*” adlı kitabının inceleme kısmını çok ufak değişikliklerle tekrar eder.¹⁰ Bölümün sonunda bilmece kaynakçası bulunmaktadır.

Başgöz’ün çalışmasında yer alan konulardan biri de “atasözleri”dir. Başgöz’ün burada verdiği bilgilere, “*Atasözleri Hakkında Atasözleri ya da Atasözlerinin Toplumsal Anlamı*” başlığıyla Nurdan Tuhfe Toçoğlu, tarafından çevrilen makalesinden ulaşılabılır.¹¹

Başgöz, “Halk Tiyatrosu” hakkında, “*Türk folklorunda halk tiyatrosu deyimi ile gelenekleşmiş bazı gösterimleri anlıyoruz. Bunlar bir gölge oyunu olan Karagöz, canlı oyuncularla meydana oynanan Orta oyunu, kukla oyunları, köylülerin geleneksel seyirlik oyunları ve Meddah hikâyecileridir. Meddah oyundan çok bir hikâye anlatımıdır; tiyatro grubuna girmemesi gerekir. Meddah tıpkı halk hikâyesi veya Köroğlu gibi destanı anlatan tek kişilik bir gösterimdir.*” dedikten sonra bu türleri tek tek ele alır ve inceler. Bu bölümde ağırlıklı olarak Pertev Naili Boratav’ın “*100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul, 1969” adlı eserinden istifade etmiştir.

Başgöz, folklor, halk edebiyatına kaynaklık iddiasını taşıyan çalışmalarda yer almayan dolmuş, otobüs, otomobil ve at arabası yazılarını, “*Taşıt Folkloru*” başlığı altında ele alır. 1950’li yıllardan itibaren baş gösteren iç göç olgusu ve bu olguya bağlı olarak taşıt sayısında-

ki patlamanın bir sonucu olarak bu yazıların ortaya çıktığını söyler. Başgöz, “*Taşıt yazıları, elbet sözlü değildir. Folklor ürünlerinin bu özelliği onlarda görünmez. Ancak bunlar tek kişinin yaratısı da değildir. Bu yazıyı seçen, beğenen ve arabasına yazdıran elbet sürücüdür. Ancak bunlar tümünden sürücünün yaratısı değildir. Bunları yazan, arabalara yapıştırılacak hale koyan ve şoföre satan küçük bir şirket var. Şirkette çalışanlara sorarsanız, onlar da diyor ki, biz bunları kendimiz seçmüyoruz. Şoför bize geliyor, nasıl bir yazı istediğini söylüyor, biz de onun beğenisine uyacak bir yazı sunuyoruz. Yani sürücünün yaratma gücü, şirket ürünleri ile sınırlı, şirketin seçenekleri de şoförün beğenisine uymak zorunda. Bu iki öge dengeli bir uyum içinde araç yazılarını hazırlıyor. Yani araç yazılarının bilinen tek bir yaratıcısı yok.*” açıklamasını getirerek bu ürünlerin de folklor disiplini içerisinde incelenmesi gerektiğini savunur. Başgöz’ün taşıt folkloru üzerine burada söyledikleri, “*Türk(eye) Kültürleri*, Ankara, 2005, s. 39-64”te daha önce yayımlanmıştır.¹²

Başgöz, efsaneleri ele aldığı bölümde, teorik yaklaşımını William Bascom’un, efsaneyi, mit ve masal gibi anlatı türleriyle karşılaştırmalı olarak ele aldığı çalışmasına dayandırır.¹³ Efsane-nin bir halk edebiyatı türü olarak özelliklerini belirtmek için de ağırlıklı olarak Muhsine Helimoğlu Yavuz’un “*Diyarbakır Efsaneleri*, Ankara, 1993” adlı çalışmasındaki metinleri kullanır.

Başgöz, efsanelerden sonra, ayrı bir başlık altında “*Menkabeler: Velilerin, (Azizlerin) hayatı üzerine anlatılan efsaneler*” üzerinde durur. Menkabeyi, “*Din ulularının olağanüstü kişiliklerini ve kerametlerini belirten efsaneler*” olarak tanımlar. Başgöz, menkabelerimizde yer alan motiflerin hemen hepsinin Asya ve Orta Doğu kültürlerinin ve eski Anadolu uygarlıklarının aziz menkabelerinde, pagan ruhlarının maceralarında, mitlerde ve destanlarda ufak tefek farklarla tekrar edildiğini söyler. Menakıbnamelerden örnekler vererek bunları, diğer kültürlerdeki benzerleriyle karşılaştırır. Başgöz’ün buradaki yaklaşımının Ahmet Yaşar Ocak’la örtüşüğünü söyleyebiliriz.¹⁴

Başgöz’ün çalışmasında yer alan konulardan biri de “*Halk Türküsü*”dür. Bu bölüm, 2008’de yayımladığı “*Türkü*” adlı çalışmasının prototipi sayılabilir.

Başgöz, halk edebiyatımızın en yaygın şiir biçimlerinden biri olan manileri ele aldığı kısımda, önce bunların şekil yapısı üzerinde durur. Manileri konularına göre kümelen-dirmenin çok zor olduğunu söyleyen Başgöz, manilerin söylendikleri ortamlara göre işlevlerinin çeşitlendiğini örneklerle açıklar.

Başgöz, manilerden sonra, “*Türkü yalnız onların metinleri göz önünde tutularak araştırılmaz. Müzik türkünün ayrılmaz bir parçasıdır. Bu kitabın yazarı müzik konusunda pek az şey bilir. Onun için Ahmet Adnan Saygun’un müzikle ilgili bir makalesini veriyorum.*” der ve “*Türkü ve Kilim*” başlığı altında Ahmet Adnan Saygun’un “*Geçmişten Geleceğe Türk Musikisi*, (hzl. Gülper Refiğ), Ankara, 1991.” adlı kitabından alıntılar yapar.

Başgöz, çalışmasında “*Töreler ve Törenler*” diye başlık açar ancak bu başlık altında sadece Hıdrellez törenlerinin incelemesini yapar.

Başgöz’ün çalışmasını, “Folklor Kuramları (Teorileri)”nı ele alarak tamamlamak arzusunda olduğunu anlıyoruz. Bu bölümün tamamlanamadığı ana ve ara başlıklarının tekrar edilmesinden ve yer yer düşülen notlardan anlaşılmaktadır. Biraz karışık olan bu bölümde sırasıyla şu başlıklar yer almaktadır:

“Freud, Psikanaliz

Electra Kompleksi

Folkloru Sosyal Çevre İçinde Yorumlama: Sosyal Çevreci Yaklaşımlar

Durkheim Sosyolojisi

Herder'in Romantik Ulusçuluğu

İşlevci (functional) yorum ve yöntem.

Yapısal Araştırma Yöntemi veya Yapısalcılık. (Structuralism)

Bıçimsel Yapı (Morphological structure) Analizi

Gösterimci Analiz Kuramı (Performance oriented analysis)

Duvar Yazıları: (Graffiti)

Folklore Kuramları (Teorileri)

Fin Araştırma Yöntemi: (Karşılaştırmalı araştırma veya Tarih-Cografya Yöntemi)

Zigmund Freud'un (1856- 1939) Ruhsal Analiz Kuramı

Folkloru Sosyal Çevre İçinde Yorumlama. Sosyal Çevreci

Durkheim Sosyolojisi

Herder'in Romantik Ulusçuluğu

İşlevci (functional) yorum ve yöntem

İletişim Kuramı:

Gösterimci Analiz Kuramı (Performance oriented analysis)”

Başgöz'ün folklor kuramlarını ele aldığı fakat tamamlamadığı bu bölümde “*Duvar Yazıları (Graffiti)*” başlığı dikkatimizi çekmektedir. Başgöz, burada dünyanın değişik bölgelelerinde tespit ettiği yazılardan örnekler verir ve birtakım sosyal problemlerin bu şekilde ifade edildiğini söyler.

Başgöz'ün elimizdeki çalışması, “folklor kuramları kaynakçası” ile sona ermektedir.

Prof. Dr. İlhan Başgöz'ün henüz yayımlanmamış olan bu eseri, onun uzun yıllara dayanan birikim ve engin tecrübesinin en olgun meyvesi sayılabilir. Başgöz'ün çalışmasında ele aldığı konularından bir kısmının daha önce müstakil çalışmalar halinde yayımlanmış olması bir eksiklik değil, aksine devamlı üzerinde durulan / düşünülen konuların mükemmele yakın bir şekilde okuyucuya sunulma çabası olarak görülmelidir.

Başgöz, sadece metinlerden yola çıkarak bir folklor ürününün tam anlamıyla anlaşılamayacağı kanaatinde. Bu kanaatinin oluşmasında hocası Pertev Naili Boratav ile Amerika'daki Indiana Üniversitesi'nin folklor alanındaki öncüleri etkili olmuştur. Ona göre sözlü anlatım; içerisinde anlatıcı, anlatı, dinleyici ve bunları çevreleyen politik rejim, mekân, medya ve zaman gibi unsurların bir arada yer aldığı bir “sosyal gösterim”dir. Sayın Başgöz, hemen tüm çalışmalarında sözlü folklor ürünlerini bu bağlamda ele almış ve incelemiştir¹⁵. Bu yaklaşımı, tanıtmaya çalıştığımız eseri için de geçerlidir.

Başgöz'ün, tanıtmaya çalıştığımız eserinin bu haliyle -yukarıda gösterdiğimiz gibi bazı kısımları ikmal edilmemiştir- yayımlanması, Türkiye'deki folklor araştırmalarına büyük katkı sağlayacaktır. Son söz olarak, Tanrım, hocamıza uzun ömürler versin. Dedem Korkut dilince, “Üç otuz on yaşını doldursun.”. Amin...

Notlar

- 1 Bir dönem Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi rektörlüğü de yapan Prof. Dr. Sulayman Turduyevič Kayı-pov on yılı aşkın bir süre Van’da bulunmuştur. Türkiye Türkçesi ile birçok çalışması yayımlanan Kayı-pov’un en önemli eseri, “*Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kırgız Edebiyatı (Cilt: 31-32)*”dır.
- 2 Başgöz, İ. (2008). *Türkü*, İstanbul: Pan, 137.
- 3 Başgöz’ün çalışmasından yaptığımız alıntılar, tırnak içinde ve italik olarak gösterilmiş; Hoca’nın kullandığı bilgisayar programından kaynaklı harf düzeyindeki hatalar düzeltilerek verilmiştir.
- 4 Alan Dundes’in bu çalışması, F. Gülay Mirzaoğlu tarafından Türkçe’ye çevrilmiş ve *Milli Folklor* dergisinin 36. sayısında aynı başlıkla yayımlanmıştır.
- 5 Başgöz’ün yazmış olduğu “*Giriş*” kısmı 46 sayfadır. Bk.: Mark Azadovski, *Sibiryadan Bir Masal Anası*, (Giriş Yazan ve İngilizceden Çeviren: İlhan Başgöz), Genişletilmiş 2. Baskı, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002.
- 6 Başgöz’ün bu çalışması, Nebi Özdemir tarafından Türkçe’ye çevrilmiş ve aynı başlıkla *Milli Folklor* dergisinin 37. sayısında yayımlanmıştır.
- 7 Başgöz, İ. (1986). *Folklor Yazıları*, ss.176-180. İstanbul: Adam.
- 8 İlhan Başgöz’ün 1976’da İngilizce yayımlanan bu çalışması, Serpil Cengiz tarafından Türkçe’ye çevrilerek *Folklor/Edebiyat* dergisinin 14. sayısında “*Türk Halk Hikâyelerinin Yapısı*” başlığıyla yayımlanmıştır.
- 9 İlhan Başgöz’ün bu çalışması, Metin Ekici tarafından Türkçe’ye çevrilmiş ve *Milli Folklor* dergisinin 50. sayısında “*Sözlü Anlatımda Ara Söz: Türk Hikâye Anlatıcılarının Şahsi Değerlendirmelerine Ait Bir Durum İncelemesi*” başlığıyla yayımlanmıştır.
- 10 *Türk Halkının Bilmeceleri*’nin 2. baskısı Kültür Bakanlığı tarafından 1999’da yapılmıştır.
- 11 *Milli Folklor*, 70, 85-91.
- 12 Başgöz, İ. (2005). “Ömür Biter Yol Bitmez: Bir İletişim Olayı Olarak Taşıt Yazıları”, *Türk(iye) Kültürleri* (G. Pultar ve T. Erman, Haz.). Ankara: Tetragon, 39-64.
- 13 William R. Bascom’un söz konusu çalışması, “*Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar*” başlığıyla Türkçe’ye çevrilmiş olup “*Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1* (M. Ö. Oğuz vd. Haz.) Geleneksel, Ankara, 2006, s. 171-202”de yayımlanmıştır.
- 14 Ocak, A.Y. (1997). *Kültür tarihi kaynağı olarak menâkıbnâmeler metodolojik bir yaklaşım*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- 15 Öztürk, S. (2006). İletişim bilimi ile halkbilimini buluşturan bir bilim insanı: İlhan Başgöz, *Folklor/Edebiyat*, S.48, ss.45-59.